

Treći dio knjige rad K. M. Brunnera: *Tko smo mi?* — istražuje etničko i nacionalno samopojmanje stanovnika Koruške slovenskog porijekla. Ispitanici se smatraju Slovencima, koruškim Slovencima, Korušcima, »Windisher«, Austrijancima. Snažnije asimilirani imaju negativnu sliku o Jugoslaviji — između ostalog strah od pripajanja Koruške Jugoslaviji — a svjesni Slovenci prijateljski su naklonjeni Jugoslaviji. Međutim, ni prvi ni drugi ne smatraju Jugoslaviju zavičajem. Kod svih je izražena svijest o svojoj austrijskoj pripadnosti i želja da u Austriji i žive.

Zaključno se može reći da slovensko nacionalno biće u Austriji nije nikakva zapreka u stvaranju pozitivne svijesti o austrijskoj pripadnosti, dok poticanje i provođenje asimilacije jača regresivne crte — mitologiju krvi i tla, sindrome prastraha, protivljenje dvojezičnosti i multikulturalizmu, etnocentризam — na kojima se ne može graditi nijedna moderna i humana sredina i država i samosvijest njenih pripadnika.

Značajan rezultat ovoga rada jest uviđanje da oblikovanje etničko-nacionalne svijesti nacionalnih manjina nije moguće svesti na jedan čimbenik, već da se određene višestrukim elementima — porijeklom, jezikom, zemljom, politikom, zakonima, kulturom, poviješću itd. — koji međutim, i kad postanu objektivno disfunkcionalni, ipak u određenim sklopovima, pothranjenim u kolektivnom pamćenju, u različitim intenzitetu određenu svijest (str. 217).

Spomenimo na kraju pouku i poruku ove vrijedne knjige. Bilo bi, naravno, pogrešno da se za nepovoljno stanje slovenske narodnosti u Koruškoj okrivljuje asimilirane, jer su i oni »žrtve društvenih odnosa« (str. 231), ali bi u Koruškoj kao i u drugim odgovarajućim sredinama, trebalo više poraditi na tome da većina shvati kako joj manjina pripada, ali da joj *ne potpada*, i obogaćujući je, tvori dio nje same.

Vjerujemo da će budućnost Europe punopravno određivati i nacionalne manjine. Nadamo se da će to biti »Europa nacionalnih manjina« u kojoj se neće nitko smatrati i osjećati ni većinskim ni manjinskim.

Andrija Rako

KOCSIS, Károly: Vegyes etnikumú területetek társadalmának népességföldrajzi kutatása Szlovákia és a Vajdaság példáján.

Geografska studija društva etnički miješanih područja na primjeru Slovačke i Vojvodine

Studia Geographica br. 6. 1989. g. 147 str.

Izdavač: Geografski Institut Univerziteta »Kossuth Lajos« u Debrecinu

Ova se studija — s geografskog aspekta — bavi istraživanjem etničke problematike u Slovačkoj i Vojvodini u razdoblju 1880—1980 (1981). Spomenute regije autor je odabrao ponajprije zato što su to etnički izrazito miješana područja, a zatim što je baš ta činjenica sve do najnovijih vremena usko korelirala s kurentnim političkim događajima. Svakako, ovu studiju treba promatrati i kao jedan od rezultata svojevrsne renesanse koju u posljednja dva desetljeća doživljavaju istraživanja etničkih procesa u svijetu, kako u sferi etnologije i geografije, tako i na području lingvistike, demografije, povijesti, političkih znanosti i drugih.

U svom radu autor polazi od spoznaje da se etnički procesi, zbog svoje specifične prostorne dimenzije, ne mogu pravilno i potpuno promatrati bez njihova geografskog aspekta. Napominje da osim njega, u proteklih četrdeset godina, ni jedan mađarski geograf nije dao svoj prilog istraživanju etničke problematike, ali ističe i to, da su s razvojem nacionalne svijesti oslobođene šovinizma, te pojačanim interesom za uvjete života mađarske nacionalne manjine u susjednim zemljama, stvoreni uvjeti za ovakvu vrstu istraživanja u Mađarskoj, a rezultati toga rada trebalo bi da interesiraju, sve države u kojima živi etnički miješano stanovništvo, jer su, pored ostalog, neophodni i korisni u kreiranju tzv. regionalnih politika.

Osvrćući se na historijat etnografskih istraživanja, autor kaže da pojačani interes za prostorne fenomene unutar etničkih procesa raste s evolucijom moderne države i razvojem nacionalne svijesti. Do sredine devetnaestog stoljeća taj interes rezultira tek publikacijama skromnijega dometa, uglavnom jednostavnim etničkim i li-

ngvističkim kartama. S vremenom, zaostavljanje etničkih sukoba i društveno-politička gibanja unutar evropskih naroda koji nisu imali suvremene države, potakli su stručnjake različitih profila da postavljaju znanstvene osnove za bavljenje etnografskim istraživanjima. Jedan od ključnih događaja koji je utjecao na dalji tok istraživanja prvenstveno u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi jesu svakako promjene na političkoj i društvenoj sceni nakon Prvog svjetskog rata, za razliku od razdoblja poslije Drugoga svjetskog rata, kada je došlo do zamiranja rada na ovom polju, vjerojatno zbog negativnih konotacija što su ih izazvala etnička istraživanja za vrijeme fašizma. U tom dakle razdoblju interes za ovakva istraživanja seli se u tzv. zemlje u razvoju, koje su motivirane rezultatima nacionalno-oslobodilačkih pokreta. U Jugoistočnoj Evropi, kaže autor, ta šutnja — s izuzetkom Jugoslavije — traje do šezdesetih i sedamdesetih godina, pa i tada se etnička problematika, osim u nekoliko izuzetaka, obrađuje bez svoje prostorne dimenzije, a većina radova, povrh svega, ima karakter gotovo povjerljivih dokumenata. Tek u posljednje vrijeme geografski aspekt u proučavanju etničkih pitanja dobiva svoje pravo mjesto, zahvaljujući ponajprije aktivnosti i usmjerenju istraživača-znanstvenika Odjela za geografiju Univerziteta u Ljubljani.

Rezultati geografskih istraživanja etnički miješanih područja koja provode mađarski znanstvenici, imaju osim znanstvenog cilja, i opći društveni cilj — da budu važan faktor u svijetu sve prisutnije politike interkulturalizma.

U ovoj su studiji očitije tri namjere. Osnovna namjera jest prikazati prostornu i vremensku dinamiku etničke raspoređenosti u Slovačkoj i Vojvodini, zatim ispitati i analizirati utjecaj prirodna i socijalnog okruženja, te historijskih i tekućih političkih događaja na formiranje etničkih obrazaca istraživanoga područja. Nadalje, u analizi posljednjih deset godina i današnje situacije, tendencija je autora pronaći faktore koji su na etničku raspoređenost imali položaj graničnih linija i promjena socijalne strukture. Napokon, autor želi ovom studijom pružiti što više informacija o geografskom polo-

žaju naselja u kojima, u spomenutim regijama, žive pripadnici mađarske nacionalne manjine.

Koristeći geografske istraživačke metode, metode kartografije, kao i svu dostupnu literaturu, autor je prezentirao etničke procese u Slovačkoj i Vojvodini u posljednjih stotinu godina, izrađivši, na temelju podataka iz deset popisa stanovništva (za Čehoslovačku, Mađarsku i Jugoslaviju) za otprilike četiri tisuće naselja, pregledne i izražajne karte i tabele o etničkoj uvjetovanosti, etničkim promjenama, demografskoj, socijalnoj i socioekonomskoj strukturi stanovništva, a u kojima je moguća i prostorna orijentacija.

Glavni indikatori istraživanja bili su broj stanovnika, dobna struktura, te distribucija zaposlenog stanovništva po granama djelatnosti.

Kao glavni izvori podataka autoru su poslužili već spomenuti popisi stanovništva, posebice podaci koji se odnose na materinji jezik i nacionalnost.

Što se tiče izbora istraživanih regija osnovni kriteriji bili su: da su to geografski velika područja, da u njima obitava etnički raznorodno stanovništvo, te da su izvori podataka dostupni. Osim što Slovačka i Vojvodina zadovoljavaju sva četiri kriterija, jedna od najvažnijih autorovih poticajnih činjenica jest ta da u njima živi oko jedan milijun Mađara, što je više od trećine ukupnog broja Mađara koji žive u Karpatskom basenu.

Jezgra studije podijeljena je u dva dijela. Prvi dio bavi se upravo spomenutim kriterijima za izbor istraživanih regija, te njihovim opisom. Osim etničkih i demografskih činjenica, autor je ukратно izložio historijsku i političku sudbinu ovih krajeva, čije refleksije nalazimo u njihovom društvenom i ekonomskom razvoju. U drugom se dijelu govori o preobražaju etničke strukture Slovačke i Vojvodine u posljednjih stotinu godina, s tim da su podaci grupirani u tri vremenska razdoblja: a) od 1880 do 1918, b) od 1918 do 1945, c) od 1945 do današnjih dana, točnije do 1981.

Rezultati su istraživanja slijedeći: na etničku distribuciju stanovništva Slovačke i Vojvodine od 1880 do 1980, kao i na sve njene promjene i preobražaje, utjecala su tri glavna faktora: demo-

grafski, migracijski i asimilacijski. U pogledu demografskih činilaca na prvom je mjestu uzrokom promjena prirodni porast stanovništva, koji je specifičan ne samo regionalno, nego i vremenski i etnički. On je direktno utjecao na ukupan broj nacionalnosti i na broj njihovih pripadnika.

Migracijski faktori utjecali su na etničke procese i njihove mijene zavistno od toga da li se radilo o tzv. dirigriranom ili o spontanim migracijama stanovništva. Prve — dugoročno planirane migracije političke naravi — obično podrazumijevaju službeno naseljavanje i raseljavanje stanovništva, motivirano prvenstveno agrosocijalnim i strateškim razlozima. Takva praksa bila je primijenjivana i za vrijeme Austro-ugarske monarhije, a i kasnije u Jugoslaviji i Čehoslovačkoj. Spontane migracije pak koreliraju s ekonomskim i društvenim razvojem zajednice. U slučaju Slovačke i Vojvodine sve do četrdesetih godina, one su direktno ovisile o distribuciji prirodnih resursa — što znači obradive zemlje, a nakon Drugoga svjetskog rata, restrukturiranjem regionalnih ekonomija i dezintegracijom tradicionalnih gospodarskih osnova društva, uzrokom migracija postaju prostorna distribucija negativnih zanimanja i prometna infrastruktura naselja. Nadalje, demografski i migracijski procesi kod različitih nacionalnih manjina na sličan su način utjecali na stvaranje baze za prirodnu asimilaciju. Bio je to, i još uvijek jest, dugotrajan proces stvaranja i razvoja kulturološki miješane populacije nedefiniranog statusa. Bitan faktor asimilacije jesu i hijerarhijski odnosi unutar naselja. Promjena broja izvjesne etničke grupe — ne uzimajući u obzir demografske i migracijske činioce — uvijek je u direktnoj proporciji s asimilacijskom presijom ostalih etničkih grupa. Ta je presija najveća na gornjim razinama hijerarhije naselja, i to u onima u kojima postoje etničke grupe u manjini. U skladu s tim, proporcija Mađara rasla je u srednjim i velikim selima Slovačke, dok je u isto vrijeme njihov broj pao u Vojvodini, gdje su živjeli uglavnom u gradovima i većim selima.

Autor na kraju izlaže neka svoja emotivna viđenja problematike etničkih manjina. Ističe da je za jačanje

etničkog identiteta, kao i općenito nacionalnih osjećanja ne samo mađarske nacionalne manjine nego i svih manjina na svijetu, od velike važnosti kontakt s matičnom zemljom. Osim toga, bilingvalno i bikulturološko stanovništvo predstavlja važnu kariku u povezivanju susjednih zemalja, pa i šire, ono ima smislenu i nenadomjestivu ulogu u izgradnji međunarodnih integracija.

U prilogu ove studije nalazi se iscrpan registar imena istraživanih naselja, popis literature, popis geografskih karata, statistike, te sažetak na engleskom jeziku.

Jadranka Grbić

Margareta Matović

Ingen har frågat oss
Jugoslaviska kvinnor i svenskt löne-
arbete i ett social och familjehistoriskt
perspektiv

Arbetslivscentrum Stockholm 1989

Bitno obilježje knjizi dala je sama autoričina ličnost: autorica je u svojoj osnovnoj vokaciji socijalni historičar, što se pokazalo kao sretna okolnost pri izradi ove studije o jugoslavenskim ženama u Švedskoj.

Druga važna činjenica jest da je autorica po struci slavistica, da govori srpsko-hrvatski, što joj je svakako olakšalo sam postupak intervjuiranja, a istovremeno je time izbjegnuta mogućnost nedovoljne ili pogrešne interpretacije iskaza intervjuiranih žena, koje, unatoč svom dugom boravku u Švedskoj, još uvijek vrlo slabo poznaju švedski jezik.

I treće važno obilježje knjige proizlazi iz činjenice da se autorica u svom dosadašnjem radu bavila »problemom« žena i »ženskim problemima«. Tema je njene doktorske disertacije štokholmski brak, odnosno način sklapanja braka i formiranje obitelji u doba industrijalizacije Švedske 1850—1890. Matovićeva je za disertaciju dobila nagradu Universiteta u Uppsali. Slijedeći autoričin projekt odnosio se na istraživanje Švedanki koje su emigrirale krajem prošlog i početkom ovog stoljeća u područje Čikaga.

Knjiga pod naslovom *Ingen har frågat oss* (Nitko nas nije pitao), obuhva-